

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.111.09“19/20”:81’22:355.48

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2024.137.4505>

“THERE IS NO NEW RUSSIA”: СЕМІОТИКА І ВІЙНА В БРИТАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ І КУЛЬТУРІ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Ольга Бандровська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
olga.bandrovaska@lnu.edu.ua*

У межах семіотики як метанауки правомірним є виділення семіотики війни, що вивчає генезис і перебіг війн як знакових систем та їхній вплив на світовий порядок. Мета статті – розглянути знаки війни та агресії, які продукує Росія, крізь призму сприйняття літераторів-носіїв західного світогляду. В історії британської літератури тема війни є однією з провідних і охоплює безліч міждержавних, міжособистих, релігійних, колоніальних, регіональних і світових війн. Предметом цієї розвідки є образ Російської імперії/Радянського Союзу/Російської Федерації як джерела і носія імперіалізму та агресії, який сформувався в британській літературі XX – початку XXI століття. Об’єктом дослідження обрано твори різних жанрів і різних періодів – есей Дж. Конрада “Автократія і війна” (1905), Фултонську промову В. Черчилля “Мускули миру” (1946) і документальний роман-пересторогу Р. Ширреффа “Війна з Росією” (2016). Доведено, що в проаналізованих творах конотативні смисли концепту Росія є переважно негативними, їхнім ядром є небезпека і війна.

Ключові слова: семіотика війни, війна, знаки війни, знак V, Росія, Російська імперія, Радянський Союз, Російська Федерація, Джозеф Конрад, “Автократія і війна”, Вінстон Черчилль, “Мускули миру”, Річард Ширрефф, “Війна з Росією”.

Вступ. У межах семіотики як метанауки, що оперує поняттям знаку, виокремлюють множину семіотик, які визначаються тематично: семіотика мистецтва, медицини, права тощо. З цього погляду, правомірним є виділення семіотики війни, що вивчає генезис і перебіг війн як знакових систем та їхній вплив на світовий порядок. Поняття “війна” є багатозначним і достатньо гнучким терміном, який вживається метафорично в різних контекстах: наприклад, “класова війна”, “війна з тероризмом”, “війна нервів”. Невипадково, що заходи, скеровані на захоплення природних, енергетичних та людських ресурсів інших держав, в сучасному політичному словнику називають агресією, а не війною, як декларує перша стаття резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї від

14 грудня 1974 року: це “застосування збройної сили держави проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави” [4]. Саме це значення центрує семіотичні дослідження війни: “Війна сама по собі є формою порядку – в подвійному сенсі, а саме з огляду на використання і легітимізацію (колективного) насилля, застосованого професіоналами для досягнення поразки ворога відповідно до економічних, політичних, релігійних чи інших причин” [7].

Окреслюючи війну як динамічний часо-просторовий континуум, що створює й оперує системою знаків, варто зазначити, що розуміння природи війни, її цілей та наслідків змінюється відповідно до цивілізаційного розвитку людства, відтак змінюється і система її означення. Важливо також, що війна є виходом зі звичного семіотичного простору, вона знищує усталені знаки і знакові системи та створює нові.

В історії англійської літератури, від англосаксонського епосу “Беовульф”, ренесансних п’єс В. Шекспіра і до сьогодні, тема війни, як одна з провідних, охоплює безліч військових конфліктів: міждержавних, міжособних, релігійних, колоніальних, регіональних і світових війн. **Предметом** цієї розвідки є образ Російської імперії/Радянського Союзу/Російської Федерації як джерела і носія імперіалізму та агресії, який сформувався в британській літературі ХХ – початку ХХІ століття. **Об’єктом дослідження** обрано твори різних жанрів і різних періодів – есей Джозефа Конрада “Автократія і війна” (1905), Фултонську промову Вінстона Черчилля “Мускули миру” (1946) і документальний роман-пересторогу “Війна з Росією” Річарда Ширреффа (2016).

Аналіз будь-якого аспекту війни передбачає окреслення образу антагоніста. Саме тому особливого значення набуває позиція дослідників, оскільки саме їхній суб’єктивний погляд розкриває світоглядні основи культури, до якої вони належать. Це також впливає на сприйняття протилежної сторони та відповідних принципів побудови міждержавних та міжкультурних стосунків. **Метою** статті – розглянути знаки війни та агресії, які продукує Росія, крізь призму сприйняття літераторів – носіїв західного світогляду. Інший важливий аспект пов’язаний з динамікою війни і миру, адже усі війни завершуються періодом миру. Втім поряд зі стабільністю, пануванням права і справедливості, в мирні часи часто відбувається ескалація ідей війни та агресії.

Методологія дослідження заснована на міждисциплінарному підході, що інтегрує семіотику, уважне читання та культурологічні студії для аналізу репрезентації війни в різних британських текстах і культурних формах, що звертаються до дослідження мілітаристської, завойовницької суті Росії. Застосування семіотики скероване на розшифрування знаків та символів, що формують суспільне уявлення про війну, тоді як уважне читання заглиблюється в конкретні тексти, щоб виявити нюанси того, як мова та образи передають ставлення до конфлікту. Культурологічні студії розширюють перспективу аналізу, пояснюючи, як ці репрезентації формують ширші суспільні ідеології та ідентичності. Саме такий комплексний підхід сприяє розумінню семіотики війни, розкриваючи складну взаємодію між текстом, культурою та значенням.

Результати дослідження. Західну аналітику і публіцистику вирізняє складне і неоднозначне сприйняття Росії, що відображено в її контрастних характеристиках. Це оприявнює складну дилему для Заходу, яка виникає в процесі формування ставлення до Росії, що виступає одночасно як виклик, можливість та загроза. “Росія завжди була

загадкою для західного аналітика і політика. Надто велика, щоб її ігнорувати, проте надто слабка, щоб вважати її головною загрозою Заходу; надто авторитарна і корумпована, щоб її прийняти, проте надто близька географічно та культурно, щоб її повністю відкинути”, – пише американський політолог Якуб Григел, узагальнюючи бачення Росії Заходом [5]. Окреслюючи майбутні геополітичні інтереси Росії на початку ХХІ століття, західні спеціалісти неодноразово наголошували, що головним стратегічним інтересом Росії є Україна: “Поєднання економічних і стратегічних інтересів робить статус колишніх радянських республік головним стратегічним інтересом. Це не погляд з часів холодної війни чи періоду після неї, а логічний російський погляд на нову епоху. Хоча Росію найбільше непокоїть Грузія, але не вона є головною проблемою Росії в її ближньому зарубіжжі, це Україна. ... Росія також зацікавлена в Центральній Європі” [6].

Отже, образ Росії складається в Західному світі, і зокрема, в Британії, в різних геополітичних контекстах і з різних точок зору. Зокрема, у видатному шпигунському романі Редьярда Кіплінга “Кім” (1901) автор подає в мініатюрі хроніку Великої гри, тобто геополітичного змагання в ХІХ столітті між Британією та Росією за панування в Азії. В творах Олдоса Гакслі та Джорджа Орвелла, які є визнаними вершинами антиутопічної літератури ХХ століття, Росія представлена як цивілізаційний антагоніст Західному світу. Письменники аналізують авторитаризм і антигуманність радянської моделі суспільства, виступаючи з попередженням про небезпеки, які ця модель становить для ліберальних цінностей Заходу. А в книжці Герберта Велса “Росія в імлі” (1920) поданий аналіз Росії після шести років Великої війни. Велс неоднозначно сприймає Росію, відкидає марксизм і заявляє, що “Росія, яка була сучасною цивілізацією західного типу, найменш дисциплінованою і найбільш розхитаною з усіх Великих держав, тепер є сучасною цивілізацією в екстремальному стані” [12]. І тому потрібно “поважати принципи більшовиків”, щоб здійснити “корисне втручання” в Росію, аби її соціальний колапс не потягнув за собою західну цивілізацію [12].

Образ Росії посідає значне місце в творчості Джозефа Конрада, класика британської літератури. Багато в чому, безсумнівно, через обставини свого дитинства Конрад ненавидів Росію все своє життя; пізніше він знаходив інші, більш раціональні причини для виправдання такого ставлення, але воно ніколи не змінювалося і було глибоко вкорінене в його світогляді. Письменник польського походження і з Польщею в серці в листі 5 грудня 1903 року до Казимира Валішевського назвав себе *Nomo duplex*: «Подвійна людина в моєму випадку має більше ніж одне значення» [3]. Важливим є його усвідомлення власної приналежності до Західного світу, що було продемонстровано в назві найбільш політичного роману “Очима Заходу”, охарактеризованого автором (у листі до Пінкера) як “прочитання російського характеру”, що визначає політику Росії [10, с. 113–114].

Погляди на геополітику письменник висловив у кількох есеях та листах, серед яких есей “Автократія та війна”, написаний у рік революції 1905 року і російсько-японської війни, посідає центральне місце. Дослідники справедливо вважають “Автократію і війну” найсерйознішим внеском Конрада у розуміння європейської політики. За первинним задумом Конрад мав намір назвати есей “Співдружність Європи” (“*The Concord of Europe*”) і зробити, як він писав, “свого роду історичний огляд міжнародної

політики з 1815 року” (Віденського конгресу) – із зауваженнями та висновками, спрямованими на демонстрацію “нинішнього хиткого стану цієї згоди із притягненням провини за цю нестабільність до дверей Німеччини чи радше Пруссії” [9, с. 96]. Проте реальним поштовхом для написання цього твору стала подія, яка лише незначним чином стосувалася Європи: це перший етап російсько-японської війни і поразка російської армії від японців на цій стадії конфлікту, який завершився лише у вересні 1905 року, вже після того, як есеї Конрада було опубліковано.

Зазначимо, що саме перед цією війною з’явився вислів “маленька переможна війна”, який належить тогочасному російському міністру внутрішніх справ В’ячеславу Плеве: “Щоб утримати революцію, нам потрібна маленька переможна війна” [8, с. 2]. Цей вираз, який стає вербальним знаком російської агресії, використовується до сьогодні, коли уряд будь-якої країни намагається відвернути увагу свого народу від справ у державі шляхом розв’язання саме такої “маленької переможної війни”. Тобто цей вираз є подвійною семантичною репрезентацією: пропаганди війни і неспроможності у внутрішній політиці.

Конрад передбачив неминучість революції в Росії, де через відсутність будь-якої раціональної політичної традиції жодна революція не може встановити мир і порядок. Письменник також зосереджується на європейських проблемах, і серед них – майбутнє російського самодержавства та еволюція Німеччини. Конрад також висловлює повагу до японців і хвалить їх за те, що вони знищили ненависне російське самодержавство. Його переконання полягає в тому, що Росія не повинна впливати на Європу, і перемога Японії, яка робить таке нездійсненним, є для нього хорошим знаком. Він схвалює твердження Бісмарка “La Russie, c’est le néant” – “Росія ніщо”, не акцентуючи надмірність та спрощення цього твердження; і додає до цього, що Росія “нічого не може зробити, бо її не існує. Вона зникла назавжди” [2, с. 41].

Загалом в есеї “Автократія і війна” Конрад дає розгорнутий і позачасовий аналіз концепту Росія, смислове ядро якого містить такі характеристики як автократія (самодержавство), деспотизм, непроникність, війна та агресія. Вербальним знаком російської агресії, пропаганди війни і неспроможності у внутрішній політиці виступає “маленька переможна війна”. Упродовж своєї історії Росія мала десятки таких війн, і Конрад наголошує, що “вона перемагала лише практично незброєних, і це складає її ідеал територіальної експансії, достатньо глянути на карту” [2, с. 40].

Здатність Конрада аналізувати історичні та політичні процеси, передбачаючи їхні довготривалі наслідки, робить його своєрідним візіонером, адже і в романах, присвячених Росії, і в есеї “Автократія і війна” він розкриває глибинну сутність Росії і стверджує, що нової Росії бути не може: “... незбагненно стійкий дряхлий, старий, столітній, привид могутності Росії все ще дивиться на Європу поверх рясної могили російського народу... старозавітна Росія Петра Великого, який уявляв, що всі народи віддані в руки його царства, – нічого не може зробити, нічого не може вдяти, бо її не існує. ... *немає нової Росії* (виділено мною – О.Б.), яка б посіла місце цього лихого створіння, яке може бути лише поштаттю з кошмару, що сидить на пам’ятнику страху й гніту” [2, с. 39]. Письменник попереджає, що Росія продовжить вести загарбницькі

війни проти слабших, створюючи загрозу не лише своїм безпосереднім сусідам, а й всій Європі.

Ці пророчі ідеї Конрада відобразили, таким чином, місце і роль Росії на світовій арені початку ХХ століття і стали випереджальною характеристикою сучасних геополітичних реалій. Ці реалії позначені діями Російської Федерації, яка визнана міжнародною спільнотою країною-агресором. Її політика, як і в минулому, спрямована на проведення війн, ескалацію військових конфліктів у різних частинах світу та створення глобальної політичної та економічної напруженості.

У середині ХХ століття Вінстон Черчилль, принциповий ворог більшовизму, політик і письменник, названий Нобелівським комітетом Цезарем з пером Цицерона, один з найвидатніших ораторів ХХ століття, у знаменитій Фултонській промові, проголошеній 5 березня 1946 року, називає дві небезпеки, що загрожують світові, кожному дому і кожній сім'ї – війна і тиранія. “Сьогодні, – говорить він, – на сцену повоєнного життя, ще зовсім недавно сяючого в яскравому світлі союзницької перемоги, лягла чорна тінь. Ніхто не може сказати, чого можна очікувати найближчим часом від Радянської Росії і керованого нею міжнародного комуністичного співтовариства і якими є межі, якщо вони взагалі існують, їхніх експансіоністських устремлінь і наполегливих старань повернути весь світ до своєї віри” [1]. Аналізуючи післявоєнні дії Радянського союзу, він відзначав: “Я не вірю, що Радянська Росія хоче нової війни. Швидше, вона хоче, щоб їй дісталось якомога більше плодів минулої війни і щоб вона могла нескінченно нарощувати свою міць з одночасною експансією своєї ідеології” [1].

Текст промови демонструє видатний літературний і риторичний таланти політика, який усе життя боровся проти тиранії і тоталітарних режимів. Назва промови “*Sinews of Peace*”, перекладена українською як “Мускули миру”, є, на мій погляд, геополітично концептуальною метафорою, яка має значення застереження, оскільки, песимістично оцінюючи перспективи миру в Європі, Черчилль закликав турбуватися про запобігання війни та, не втрачаючи часу, розбудовувати нові засоби захисту для розвитку свободи й демократії. Тому ця промова звернена в майбутнє, до нашого часу – до людей, спільнот і світових урядів. Додаткового сенсу цьому вислову надає визначення, з якого походить ця метафора: *sinews of war* означає “гроші, необхідні для зброї та постачання під час війни”.

Ужитий у цій промові вираз “залізна завіса” символізує непроникний кордон між Західною і Східною Європою у 1946–1989 роках, а також закритість Радянського Союзу до ліберальних ідей. “Залізна завіса” стала знаком холодної війни. В радянській історичній літературі та пропаганді тривалий час стверджувалось, що “холодна війна” – це ворожий курс Заходу проти СРСР та інших соціалістичних країн після завершення Другої світової війни. На сьогодні більшість дослідників доводять, що СРСР відповідав за протистояння не менше, ніж його колишні союзники з антигітлерівської коаліції. Матеріальним знаком холодної війни і втіленням її вербального означення як “залізної завіси” стала Берлінська стіна. На сьогодні Російська Федерація продовжує відбудовувати “залізну завісу”, яка є промовистим знаком її міжнародних відносин.

Семіотичний аналіз жанру промови передбачає аналіз як вербальних, так і невербальних знаків, до яких належать голосове оформлення висловлювань і рухи

тіла, такі, як міміка та жести. Під час промови Черчилль декілька разів тримає руку біля грудей, що означає, згідно з кінесикою, емоційну відкритість і щирість, важливість бути разом з аудиторією.

Отже, досліджуючи семіотику жестів війни ХХ століття, очевидно, найвідомішим є V-знак Черчилля, вжитий ним у промові 19 липня 1941 року. Знак перемоги, що об'єднує та надихає мільйони.

Звичайно, використання знаку “V” має свою унікальну історію: у 1941 році його запропонував Віктор де Лавелей, колишній міністр юстиції Бельгії та директор бельгійського франкомовного мовлення на BBC. Його ініціатива полягала у використанні символу “V” як знаку опору та єдності в боротьбі проти нацистської окупації. По суті, “V” об'єднав багатьох людей окупованих країн Європи, оскільки його використовували для демонстрації солідарності та непокори нацистському режиму. Відповідність першій літері слів “victoire” (французькою “перемога”) та “vrijheid” (голландською “свобода”) зробила цей символ найвідомішим знаком перемоги і свободи в Європі під час Другої світової війни. Більш того, його популярність була настільки великою, що “V” використовували не лише у письмовій формі, на стінах та листівках, а й як жест, що став універсальним знаком оптимізму та віри в перемогу над окупантами.

Жест Черчилля надав “V” додаткових значень – волі до перемоги та незламної віри в неї, підсиливши його власною постаттю світового лідера у боротьбі з Гітлером і зробивши невід'ємною частиною іконографії союзників під час Другої світової війни та символом оптимізму.

Зазначимо, що цей знак перемоги, як й інші жести, характеризується різноманітними семіотичними профілями, що формуються в мультимодальних проєкціях. Приміром, німецькі загарбники не могли видалити всі знаки перемоги з інформаційного простору та на окупованих територіях, тому вони прийняли знак “V” як німецький символ, іноді додаючи під нього лаврове листя, малюючи власні літери V на стінах, автомобілях і додаючи масивні “V” на будівлі і навіть на Ейфелеву вежу. Як наслідок, цей семіотичний профіль знаку перемоги отримав протилежне значення – злочину проти людства.

Така інтерпретація знаку “V” акцентує вирішальне значення контексту в його семіотичному аналізі. Як відомо, семіотика вивчає знаки в культурних, соціальних та історичних контекстах. Контекст не тільки впливає на те, як інтерпретуються знаки, а й створює підстави для розкриття глибших значень, пов'язаних з цими знаками. Саме контекст допомагає визначити, які значення приписуються знакам в різних ситуаціях. На прикладі знаку “V” можна простежити, як один і той же знак може мати різні значення в залежності від соціокультурного контексту. Без аналізу контексту цього знаку неможливо ідентифікувати ідеології та державні структури, що впливають на його виробництво та інтерпретацію.

З цього погляду, профіль V-знаку зі значенням злочину проти людства, розроблений німецьким фашизмом, був успадкований у 2022 році Російською Федерацією у війні з Україною. Російсько-українська війна як контекст декодує загарбницьку мету та агресію як сутнісне значення цього знаку, успадковане від німецьких нацистів.

Символи “V” і “Z”, що використовуються в контексті війни в Україні російськими військовими, асоціюються з окупацією і боєм, заподіяним українському народу, а

також із грубим порушенням міжнародних законів і норм. Ці символи, далекі від уособлення будь-якої форми славетної перемоги, були засуджені на міжнародному рівні і розглядаються багатьма як символ незаконної агресії та порушень прав людини. В цивілізованому міжнародному спілкуванні та дипломатії повага до суверенітету, територіальної цілісності та прав людини має першорядне значення. Використання будь-якої символіки, пов'язаної з пропагандою війни та агресії, прямо суперечить цим принципам. Глобальна реакція цивілізованого світу відображає колективне заперечення вторгнення та пов'язаних з ним символів. Прикметно, що впродовж 2022–2023 років ці символи зникли з інформаційного й фізичного простору, що додатково підтверджує: використані країною-агресором знаки V і Z позбавлені сенсу чи, іншими словами, є порожніми знаками.

Конрадівський образ Росії як джерела агресивних війн відроджується в романі “Війна з Росією” (2016) Річарда Ширреффа, британського генерала, який у 2011–2014 роках працював у штабі Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі. Заснована на документальних фактах і власному професійному досвіді, книга є попередженням про майбутню агресію Росії, що загрожує незалежності країн і цілих регіонів. У передмові до роману автор зазначає, що війна з Росією почалася в Україні в березні 2014 року і що “цей твір є дзвінком для пробудження, поки не стало зовсім пізно” [11, с. 12].

Роман складається з трьох розділів – “Reckoning” (“Розрахунок”), “Recovery” (“Відновлення”), Reposte (“Відповідь”). Дія твору відбувається в різних локаціях, це – Харків, Бориспіль, небо України, Європа, країни Балтії і США. Час дії – три місяці з 9 травня до 9 липня 2017 року.

З проєкцією на реальне протистояння НАТО і Російської Федерації Ширрефф простежує процес реалізації путінського плану відновлення Радянського Союзу, який має початися з України і захоплення країн Балтії. Автор чітко відстежує стратегію і тактику Росії: провокації російських спецслужб, пропагандистські прийоми в пресі та на телебаченні, маніпуляції і залякування, відкрита агресія.

На початку роману російські спецслужби викрадають американських інструкторів у Харкові, а через день збивають тренувальний літак над Україною. А цього ж дня пізніше на нараді в Кремлі російський президент дає прямий наказ: “Ми скажемо світові, що американці першими відкрили вогонь по наших пілотах... це не тільки неприхована агресія Америки, це НАТО атакує Росію... Прийшов час розворушити наших російських братів у країнах Балтії. Нам потрібно повернути їх туди, куди вони належать. Під владу Росії. Але спочатку, припинення вогню повинно бути порушено... І щоб всі обов'язково побачили, що це зробили українці. – Із задоволенням, – замислено відповів Меркулов” [11, с. 64–65]. У романі Меркулов Лаврентій Павлович – КДБіст і давній колега президента, “безжалний і смертоносний”. Як результат, в новинах світу стверджується, що “українська армія порушила Мінськ 2 і припинення вогню” і робиться висновок про те, що “Україна має заплатити за це” [11, с. 70].

У романі “маленька переможна війна” проти України починається 14 травня 2017 року: “...низький силует нових російських танків Т-14 Армата, що знаходяться в експлуатації з 2016 року, з гладкоствольними 125-міліметровими гарматами, що

загрозливо обертаються, і танки без протидії просуваються палаючим українським селом” [11, с. 76]. Варто додати, образи і знаки війни в романі “Війна з Росією” майже повністю збігаються з тими, які українці спостерігали на початку війни у 2022 році.

На іншому континенті, в США, також постійно аналізують події в Європі та Україні. Зокрема, у доповіді Президенту, військові і розвідка зазначають, що Росія готова до завоювання України, а нагальна мета – сухопутний коридор до Криму. Ширрефф також висвітлює допомогу США Україні, яка не є членом НАТО, і в художній формі підкреслює, що США мають згуртувати своїх європейських союзників, і починати потрібно з французького президента.

У романі “Війна з Росією” події розгортаються також у країнах Балтії, а агресія відтворена за тією ж схемою: спочатку Росія проводить ретельно та вміло сплановану операцію для створення значного політичного і соціального розриву між російськомовними громадянами і громадянами балтійських націй, тобто пропаганда, кібератаки та провокації передують військовим діям агресора.

Роман Ширреффа завершується швидкою та здебільшого безкровною перемогою альянсу НАТО. Цьому сприяє комп’ютерний вірус, який британці запускають в російську комп’ютерну систему, і у такий спосіб Росія втрачає здатність контролювати свої зенітно-ракетні системи та ефективно атакувати. Спецназ Великої Британії та США захоплює тактичні ядерні об’єкти Калінінграда, що означає перемогу над Росією.

Цей прогностичний роман, в якому потужний мілітарний дискурс поєднується із особистими історіями персонажів, є попередженням про те, що НАТО стикається зі значними проблемами у стримуванні російської агресії. Це сигнал про те, що Росія вправно використовує соціальні мережі та пропаганду як засоби інформаційної війни, щоб проникнути в психіку цільових груп населення, створити нестабільність у сусідніх країнах. Це також попередження про кібератаки і пряме проникнення екстремістських політичних груп в ці країни для створення “вагомих” підстав для російського втручання у ролі рятівників, а не завойовників.

Знаки війни і агресії Росії у романі – наскрізні, матеріальні і абсолютно реальні: це – ворожі танки і літаки на теренах України і країн Балтії, це тіла людей, які загинули від російської агресії тощо. Це палаюче українське село на початку роману, яке стало реальністю.

Висновки. Кожна держава є носієм моральних принципів, які виходять за межі індивідуальних і впливають на життя країни загалом, а в глобалізованому світі – на життя громадян за межами її кордонів. І кожна держава має відповідальність у прийнятті рішень для розв’язання як внутрішніх, так глобальних проблем, а також в уникненні дій, які завдають шкоди своїм громадянам та іншим країнам. Російська імперська ідеологія незмінно нав’язувала світові дискурс власної самобутності, ідею Росії як “третього Риму” та “православно-більшовицький наратив”. Під цим гаслом “унікальності” Росія впродовж століть проводить експансіоністську політику, і маючи найбільшу площу в світі, маніакально прагне нарощування територій. Навіть у часи Другої світової війни СРСР, що називав себе “визволителем Європи”, відзначився агресією проти Фінляндії (Зимова війна, 1939–1940), поділом, разом з Гітлером, Польщі та анексією країн Балтії. Радянський Союз був єдиною державою, яка збільшила свою територію на

Європейському континенті після війни. Тому Росія – загарбник, і “немає нової Росії”, як стверджував Конрад в есеї “Автократія і війна” на початку ХХ століття. З погляду глобальної етики, Росія, яка не поважає міжнародні закони, на сьогодні визнана країною-терористом міжнародними інституціями. А її імперське гасло “можемо повторити” стосується не визволення світу від фашизму, а нових погроз, агресії та розхитування світового порядку.

У творах видатних діячів британської культури ХХ і початку ХХІ століття – письменника Дж. Конрада, політика В. Черчилля, військового Р. Ширреффа – конотативні смисли концепту Росія є переважно негативними, їхнім ядром є небезпека і війна. Не символічна, а реальна темрява, в яку намагається занурити Україну Російська Федерація починаючи з 2022 року, підтверджує цю характеристику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Churchill W. The Sinews of Peace (“Iron Curtain Speech”). International Churchill Society. March 5, 1946. URL: <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace/>
2. Conrad J. Autocracy and war. *The North American Review*. July 1905. P. 33–55. URL: <https://www.unz.com/print/NorthAmericanRev-1905jul-00033/>
3. Davies L. The first transnational author. *New Eastern Europe*. September 15, 2017. URL: <https://neweasterneurope.eu/2017/09/15/the-first-transnational-author/>
4. Definition of aggression. United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX). 1974. University of Minnesota, Human Rights Library. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html>
5. Grygiel J. The Russian autocrat’s eternal return. *The American Interest*. September 14, 2014. URL: <https://www.the-american-interest.com/2014/09/15/the-russian-autocrats-eternal-return/>
6. Friedman G. The Western view of Russia. *Geopolitical Intelligence Report*. Aug 31, 2009. URL: <https://worldview.stratfor.com/article/western-view-russia>
7. Jacob F. War and semiotics, war semiotics, and the semiotics of war. Introduction. *War and Semiotics: Signs, Communication Systems, and the Preparation, Legitimization, and Commemoration of Collective Mass Violence*. Ed. F. Jacob. Routledge, 2020. 336 p.
8. Libman A. A small victorious war: Domestic revolution and international conflict. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*. Vol. 16. № 1. 2010. 30 p.
9. Monod S. Conrad and European politics. *Yearbook of Conrad Studies* (Poland), Vol. 1, *Conrad’s Europe: Conference Proceedings / Europa Conrada: Międzynarodowa Konferencja Conradystyczna*, Kamień Śląski, Kraków, 21–26 wrzesień 2004 (2005). P. 93–104.
10. Pascaud-Huguet J. Conrad our contemporary? The case of “Under Western Eyes”. *The Conradian*. Vol. 36. № 2 (Autumn 2011), pp. 113–123.
11. Shirreff R. War with Russia: An Urgent Warning from Senior Military Command. Quercus, 2016. 400 p. Kindle Edition.
12. Wells H. G. Russia in the Shadows. NY, George H. Doran Company, 1921. The Project Gutenberg. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/60173/pg60173-images.html>

Стаття надійшла до редколегії 13.05.2024

Прийнята до друку 15.06.2024

**“THERE IS NO NEW RUSSIA”:
SEMIOTICS AND WAR
IN BRITISH LITERATURE AND CULTURE
OF THE 20TH AND EARLY 21ST CENTURIES**

Olha Bandrovska

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
olga.bandrovska@lnu.edu.ua*

In the context of semiotics as a metascience, it is legitimate to delineate the semiotics of war, which explores the genesis and progression of wars as sign systems and their impact on the global order. This paper aims to examine the signs of war and aggression produced by Russia through the lens of Western literary perspectives. In British literary history, the theme of war is predominant and encompasses a variety of interstate, civil, religious, colonial, regional, and global conflicts. The focus of this study is the portrayal of the Russian Empire/Soviet Union/Russian Federation as a source and bearer of imperialism and aggression, as shaped in British fiction and non-fiction from the 20th to the early 21st century. The research objects selected include works from different genres and periods – Joseph Conrad’s essay “Autocracy and War” (1905), Winston Churchill’s Fulton Speech “The Sinews of Peace” (1946), and Richard Shirreff’s documentary novel-warning “War with Russia” (2016).

The essay “Autocracy and War” by Joseph Conrad provides a timeless and extensive analysis of the concept of Russia, whose semantic core includes characteristics such as autocracy, despotism, impenetrability, war, and aggression. Winston Churchill’s Fulton Speech is analyzed, in which the politician identifies two dangers threatening the world – war and tyranny – and first uses the term “iron curtain”, symbolizing the impermeable border between Western and Eastern Europe from 1946 to 1989 and the Soviet Union’s closedness to liberal ideas. The study also examines how Conrad’s image of Russia as a source of aggressive wars is revived in Richard Shirreff’s “War with Russia”. The novel written by the British general is highlighted as a warning about Russia’s future aggression, which threatens the independence of countries and entire regions. In conclusion, the analyzed works predominantly associate Russia with negative connotations, centered around danger and war.

Key words: semiotics of war, war, signs of war, V-sign, Russia, Russian Empire, Soviet Union, Russian Federation, Joseph Conrad, “Autocracy and War”, Winston Churchill, “The Sinews of Peace”, Richard Shirreff, “War with Russia”.